

Література:

1. Андрущенко В. Педагогіка духовності: погляд на горизонти сучасності / В. Андрущенко // Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: матеріали. – К., 2004. – С. 6-10.
2. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лінгвокультуро́логия: курс лекцій / В.В. Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с.
3. Леонтьев А. Психолінгвістика и личность / А. Леонтьев // Основы психодиагностики. – Москва; Санкт-Петербург: Высшая школа, 2001. – 280 с.
4. Потебня А. Мысль и язык / А. Потебня. – К.: Вища школа, 1991. – 622 с.
5. Сухомлинський В.О. Слово про слово / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.5. – С. 160-167.
6. Ушинський К.Д. Передмова до першого видання “Дитячого світу” // Вибрані педагогічні твори: в 2-х т. / Редкол.: В.М. Столетов та ін. – Т. 2. – К.: Рад. школа, 1983. – С. 203-216.

УДК 94(477):199:388.432

Левчук К.І.,

завідувач кафедри історії України
та філософії, професор, ВНАУ

УЧАСТЬ АСОЦІАЦІЇ ФЕРМЕРІВ У РЕФОРМУВАННІ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ (перша пол. 90-х рр. ХХ ст.)

Розглянуто участь Асоціації фермерів України у реформуванні форм власності та господарювання в перші роки незалежності. Проаналізовано форми та методи впливу організації товаровиробників на розвиток фермерства в Україні.

Ключові слова: земельна реформа, аграрний сектор, фермерський рух, Асоціація фермерів України.

Рассмотрено участие Ассоциации фермеров Украины у реформировании форм собственности та хозяйствования в первые годы независимости. Проанализировано формы и методы влияния организации товаропроизводителей на развитие фермерства в Украине.

Ключевые слова: земельная реформа, аграрный сектор, движение фермеров, Ассоциация фермеров Украины.

Participation of Farmer's Association of Ukraine in reformation of types of ownership and farming methods in early years of independence of Ukraine is considered. Forms and methods of influence of producers' organization on farming in Ukraine is analyzed.

Key words: land reformation, agricultural sector, farmers' movement, Farmers' Association of Ukraine.

Постановка проблеми. Прагнення українського народу бути господарем на своїй землі було втілено у Декларацію про державний суверенітет та закріплено Актом проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року. Зміни у політичній та економічній системах країни вплинули на процеси в аграрному секторі – одному із найважливіших складових частин народного господарства України.

18 грудня 1990 року Верховна Рада Української РСР ухвалила Постанову „Про земельну реформу”, згідно з якою з 15 березня 1991 року всі землі Української РСР було оголошено об’єктом земельної реформи. Місцевим радам народних депутатів, Раді Міністрів УРСР було доручено здійснити реєстрацію громадян, які бажають організувати селянське (фермерське) господарство. На підставі матеріалів інвентаризації, частина земель, що використовувалася не за призначенням, передавалася до складу земель запасу для наступного надання у першочерговому порядку громадянам для організації фермерських господарств [1, с. 100]. Отже, реформування аграрного сектора розпочалося земельною реформою, що сприяло утвердженню плюралізму власності та господарювання, відродженню хлібороба як господаря з правом розпоряджатися землею, своїм майном, виробленою продукцією.

Аналіз досліджень. Участь громадських об’єднань у вдосконаленні законодавчих і нормативних актів з проблем розвитку агропромислового комплексу, їх безпосередня діяльність у реформуванні форм власності та господарювання у аграрному секторі АПК у першій половині 90-х років ХХ ст. аналізується Н. Гончарук, С. Коломійцем, Л. Куценком, В. Моргуном [2; 3]. Предметом дослідження О. Кропивко виступає пропагандистська та організаторська діяльність громадських організацій, форми та методи їх відносин з державними структурами, участь у проведенні аграрної реформи. Дискусійним є твердження дослідниці про належність до громадських об’єднань Українського фонду підтримки селянських (фермерських) господарств. Діяльність фонду свідчить про те, що це державна спеціалізована структура, яка виконувала функції реалізації державної політики з підтримки селянських (фермерських) господарств [4, с.14]. Однак, діяльність Асоціації фермерів України (АФУ), направлена на підтримку фермерського руху, залишилась поза увагою дослідників. Тому **метою статті** є аналіз форм і методів участі АФУ в реформуванні аграрного сектора України в перші роки її

незалежності.

Виклад основного матеріалу. Розвиток нових форм господарювання в Україні відбувався із значними труднощами. Чинниками, що стримували розвиток фермерських господарств в Україні, були: невеликі за площею земельні ділянки, що виділялися у власність фермерам; відсутність необхідного реманенту, обладнання, посівних матеріалів; нерозвинений ринок сільськогосподарської техніки та продуктів; відсутність дієвої державної допомоги; невиконання у повному обсязі ухвалених на підтримку фермерства законодавчих актів, невирішеність питання з підготовки та перепідготовки майбутніх фермерів. Так, станом на 1 липня 1992 року фермери володіли лише 0,3 відсотка сільськогосподарських угідь. За кожним господарством у середньому було закріплено по 20 гектарів угідь, з яких 17 га. – рілля. 44 відсотки взагалі не мали сільськогосподарських угідь. На фермерське господарство припадало по дві голови худоби, по троє свиней, дві вівці, 20 голів птиці. Дуже низькими залишалися показники, що характеризували наявність сільськогосподарської техніки у приватних господарів. У середньому лише один трактор на два господарства, один вантажний автомобіль на трьох господарів, зернозбиральний комбайн – на 20 фермерів [5].

Незважаючи на несприятливі обставини, що супроводжували процес відродження господаря на селі, фермерські господарства досягли значних результатів. Якщо, станом на 1 листопада 1991 року в Україні було зареєстровано 1700 фермерських господарств на 27 тис. га землі [6, с.74], то на початку 1997 року діяло понад 35 тис. фермерів, які обробляли 835 тис. га землі [7], що становило 2 відсотки сільськогосподарських угідь, або 15 відсотків земель запасу. При цьому в 1996 році фермери зібрали 1,6 відсотка зернових, 2 відсотки цукрових буряків, 3 відсотки соняшнику [8].

Важливу роль у становленні фермерського руху відіграла Асоціація фермерів України (АФУ), створена у лютому 1991 року. Спонукало утворенню об'єднання громадян невдоволення активістів фермерського руху відсутністю дієвих дій місцевих рад з реєстрації охочих створити фермерське господарство. Головною метою об'єднання проголошувалася допомога встановленню приватного сімейного сектора сільськогосподарського виробництва. АФУ відкрито виступила на підтримку курсу на прискорення процесів приватизації агропромислового комплексу, зняття будь-яких законодавчих обмежень щодо

розмірів земельних ділянок фермерських господарств. У виступі на VII з'їзді Асоціації у лютому 1997 року президент АФУ М. Шкарбан зазначив, „що в Україні реформа потрібна не тільки для того, щоб підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва. Вона повинна зміцнити духовний зміст українського селянина через любов до власної землі” [8].

У своїй діяльності АФУ, захищаючи інтереси приватних сільських товаровиробників, зверталася до Верховної Ради, Президента та Прем'єр-міністра України з приводу поліпшення законодавчого забезпечення становлення фермерства та неухильного виконання вже ухвалених правових актів. Враховуючи практичний досвід втілення в життя Закону України „Про селянське (фермерське) господарство, представники АФУ брали активну участь у покращанні „фермерського” законодавства, вимагали прискорення реформ у аграрному секторі. Так, у 1993 році, Краснолиманська асоціація фермерських господарств запропонувала звільнити фермерів на 5 років від плати за банківський кредит, а повернення кредиту перенести на три роки [9, с. 125-126]. Сумська обласна організація АФУ була занепокоєна встановленням для фермерів податку на добавлену вартість; виділенням для охочих створити фермерське господарство мізерних наділів, які не можуть бути прибутковими; відсутністю в продажу сільгосптехніки, необхідної фермерам; спробами деяких голів колгоспів виселяти фермерські сім'ї із будинків, що належали колгоспам [9, с. 128]. Вінницька обласна організація АФУ пропонувала ввести у районні земельні комісії представників АФУ з правом вирішального голосу; не обмежувати розміри фермерського господарства, якщо вони науково обґрунтовані та відповідають певній спеціалізації (вирощування зернових, технічних культур, садівництво, тваринництво); гарантувати виділення до 70 відсотків земель запасу для фермерів; навчати дітей фермерів за рахунок держави [9, с. 162-163].

Вимоги місцевих організацій фермерів було акумульовано в законодавчих пропозиціях народного депутата України, президента АФУ М. Шкарбана. Протягом першої половини 1993 року пропозиції неодноразово обговорювались робочою групою з підготовки Закону „Про внесення змін і доповнень до Закону України „Про селянське (фермерське) господарство”, на засіданнях Комісій з питань відродження та соціального розвитку села і агропромислового комплексу, в Міністерстві сільського господарства та в

Держкомземі. В остаточному варіанті Закону з восьми пропозицій повністю було враховано лише дві – відновлено землі запасу і створено на їх основі реальний фермерський фонд та віддано невикористані фермерами землі запасу в оренду колишнім користувачам на один рік [9, с. 228-230].

М. Шкарбан відзначив внесок народних депутатів України С. Плачинди, М. Поровського, І. Зайця, В. Філенка, О. Барабаша, М. Гориня, В. Шевченка, Б. Ярошинського та партій, які вони представляють, у справі захисту інтересів фермерського руху. Зокрема, народний депутат, член ради АФУ В. Шевченко направив депутатське звернення на ім'я Прем'єр-міністра України з приводу дотримання урядових гарантій щодо фінансування розвитку українського фермерства. У зверненні зазначалося, що Стаття 35 Закону України „Про селянське (фермерське) господарство” зобов'язує планувати в державному бюджеті окремим рядком кошти для потреб Українського державного Фонду підтримки селянських (фермерських) господарств – державної інституції, покликаної, згідно із законодавством, виступити гарантом здійснення програм розвитку фермерства, кредитування господарств, відведення земельних ділянок, науково-інформаційного забезпечення фермерства тощо. Держбюджетом на 1996 рік передбачалися мізерні кошти, але і їх уряд не виділив, профінансувавши потреби Фонду на 15,78 відсотка. У проекті Держбюджету на 1997 рік фінансування діяльності Фонду не передбачалося взагалі. „Чимало фермерів не мають жодного трактора, але позбавлені можливості отримати банківські кредити навіть на не вигідних умовах, оскільки банки вже не визнають гарантій Фонду. Тим часом фермери – це, здебільшого, вчорашні колгоспники, які не мають фінансових заощаджень чи майнової власності, завдяки яким могли б придбати знаряддя виробництва” – наголошував В. Шевченко.[10] На VI з'їзді АФУ в лютому 1996 року було ухвалено подання до Верховної Ради України. У ньому фермери звернули увагу законодавців на недопустимість творити такі законодавчі акти, в яких можливе подвійне розуміння та витлумачення. Так, у Постанові Верховної Ради від 20 грудня 1991 року, підтвердженою Постановою від 24 червня 1993 року „Про порядок введення в дію Закону України „Про селянське (фермерське) господарство і внесення змін та доповнень до Закону України „Про селянське (фермерське) господарство”, фермерам „як правило” мають надавати землю неподалік від дому. На місцевому рівні фермери одержували землю за 5-10 км,

що створювало проблеми для органів виконавчої влади при виділенні коштів на будівництво доріг та інших елементів інфраструктури [11].

Місцеві об'єднання АФУ, співпрацюючи з державними структурами, сприяли розбудові фермерського руху в регіонах. Так, протягом 1992 року рада Асоціації фермерів Херсонської області разом з представниками державного Фонду підтримки селянських (фермерських господарств) сприяли направленню державних коштів на оплату проектів землеустрою фермерських наділів, видавали фермерам гарантії під кредити. Було започатковано створення виробничої фермерської інфраструктури, що включала низку переробних малих підприємств, цехів, дільниць та формування торговельної мережі [12]. У Полтавській області Асоціація фермерів виборювала право фермерів на отримання частки земель запасу. Наприкінці 1992 року з 150 тис. га земель запасу тільки 6 тис. га перейшло у власність фермерів. Більшість земель перерозподілялося під особисте підсобне господарювання за ініціативи ради колективних сільськогосподарських підприємств (колишньої ради колгоспів) Полтавської області. Селянам, що прагнули стати господарями на своїй землі, виділялися гірші землі, що непридатні для господарювання без спеціальних агротехнічних та рекультиваційних заходів. Для впровадження передових технологій виробництва рослинницької та тваринницької продукції Асоціацією фермерів Полтавської області разом із Селянською спілкою було організовано індивідуальне навчання фермерів [13].

Більшість голів обласних асоціацій сприяли створенню районних асоціацій фермерів, малих підприємств страхових та банківських структур, сприяли розвитку виробничої кооперації. Так, у кооператив „Ратай” з вирощування насіння гібридної кукурудзи входили десятки фермерів Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької області. Протягом 1993-1995 років було вирощено сотні тонн зерна з урожайністю в півтора-два рази вищою, ніж у довколишніх колгоспах [14].

Для захисту інтересів фермерів, швидкого впровадження ринкових реформ в аграрному секторі, АФУ активізувала участь в суспільно-політичному житті України. Ухвала VI з'їзду АФУ (лютий 1996 року) рекомендувала членам асоціації сміливіше використовувати політичні можливості для виконання статутних завдань, бути активними учасниками політичних рухів національно-демократичного спрямування. З'їзд закликав членів АФУ всіма засобами

сприяти становленню Селянської демократичної партії (СДП) як найближчої за програмою до фермерських проблем. Усім низовим ланкам об'єднання рекомендувалося взяти участь у виробленні спільної з СДП виборчої програми та активно готуватися до спільної участі у наступних виборах [15]. Слід зауважити, що наступного року на черговому з'їзді асоціації про необхідність партійного будівництва не згадувалося.

Висновки. Для успішного господарювання фермерам необхідна кваліфікована порада спеціалістів сільського господарства, впровадження у виробництво передових технологій, рекомендацій провідних науковців. Для надання консультативної допомоги фермерам АФУ здобула значну міжнародну підтримку, зокрема, громадської спілки Американського бізнесу, Канадського бюро технічної допомоги, німецького, нідерландського та інших урядів країн європейського співтовариства через програми „ТАСІС” [14]. АФУ стало ініціатором проведення конференцій, семінарів, „круглих столів”, присвячених аграрній реформі, вдосконаленню земельних відносин, вирішенню питання підготовки фермерів, поліпшенню економічних відносин фермера з державою. Так, у Києві 22-23 жовтня 1992 року в Інституті аграрної економіки ім. О. Г. Шліхтера відбулася науково-практична конференція, присвячена розвитку фермерства в Україні. У роботі конференції взяли участь вчені з інституту економіки АН УРСР, інституту механізації та електрифікації сільського господарства, інституту зрошувального землеробства, інституту кормів, інституту тваринництва степових районів, низки аграрних університетів. Конференція схвалила розроблені вченими „Рекомендації з організації селянських (фермерських) господарств в Україні”, „Норми витрат на вирощування сільськогосподарських культур у фермерських господарствах” та „Методику обчислення оптимальних розмірів селянських (фермерських) господарств” [16].

На шпальтах газети „Наш час”, часопису „Сільські обрії”, видавництво яких започаткувала АФУ, вміщувалися матеріали з'їздів Асоціації, звернення до Верховної Ради, уряду України, друкувалася інформація про розвиток регіональних асоціацій, рекомендації науково-практичних конференцій, що сприяло популяризації нових форм та методів господарювання на селі.

Реформування аграрного сектора України сприяло відродженню фермерського руху, який потребував значної організаційної та фінансової

підтримки. Держава в умовах економічної кризи не могла виконувати в повному обсязі функції захисту та розвитку нових форм господарювання на селі, що призвело до утворення Асоціації фермерів України.

Література:

1. Барулін Ф. Держава дала жменьку грошей / Ф. Барулін // Наш час. – 1992. – 21 серпня. – С. 10-14.
2. Громадські об'єднання: їх роль у суспільно-політичному і соціально-економічному житті країни / [Джос Ф.Х., Гончарук Н.Б., Каденюк О.С. та ін.] – К. : „ВПОЛ”, 1997. – 194 с.
3. Депутатське звернення „Про фінансування українського державного Фонду підтримки селянських (фермерських) господарств” // Наш час. – 1996. – 6 грудня. – С. 3-6.
4. Кропивко О. М. Громадські об'єднання України в умовах реформування аграрного сектора АПК (1991-1996 роки): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 „історія України” / О. М. Кропивко. – К., 1997. – 24 с.
5. Лихо С. Організована боротьба проти фермерства? / С. Лихо // Наш час. – 1992. – 27 листопада. – С. 9-11.
6. Ми з тими, хто хоче Україні добра: звітна доповідь президента АФУ М. Шкарбана на VI з'їзді фермерів України // Наш час. – 1996. – 9 лютого. – С. 3-5.
7. Подання VI з'їзду Асоціації фермерів України до Верховної Ради України // Наш час. – 1996. – 23 лютого. – С. 6-8.
8. Поза увагою держави: доповідь президента Асоціації фермерів України М. Шкарбана на VII з'їзді асоціації // Наш час. – 1997. – 7 лютого. – С. 3-5.
9. Постанова Верховної Ради Української СРСР „Про земельну реформу” від 18 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – №10. – С. 24-32.
10. Селянські (фермерські) господарства в Україні // Наш час. – 1997. – 24 січня. – С. 22-26.
11. Україна на зламі історичних епох: формування нових виробничих відносин в аграрному секторі економіки сучасної України (1991-2000 рр.) / [Беренштейн Л.Ю., Панченко П.П., Левчук К.І. та ін.] – К.: Центр ІТ Київ, 2000. – 396 с.
12. Ухвала VI з'їзду Асоціації фермерів України // Наш час. – 1996. – 23 лютого. – С.10-12.
13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.1. – Оп. 22. – Спр. 1873. – Т.1. – 580 с.
14. Шевчук О. Наш фермер / О. Шевчук // Наш час. – 1992. – 21 липня. – С. 36-39.